

Turvallinen elämä ikääntyneille

LUONNOS 24.11.2017

Sisällys

1 Johdanto	2
2 Yhteiskunnalliset muutokset ja ikääntyneet	3
2.1 Suomi vanhenee vauhdilla.....	3
2.2 Kotona asumiseen panostetaan	5
2.3 Teknologia turvallisuuden ja terveyden edistäjänä.....	6
2.4 Iäkkäiden palvelujärjestelmä uusiutuu.....	7
3 Turvallinen elämä ikääntyneille 2011 -toimintaohjelman suositusten toteutuminen.....	9
4 Ikääntyneiden turvallisuus 2017 ja sen keskeiset kehittämiskohteet	14
5 Toimenpiteet ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi.....	18
6 Ohjelman toimeenpano ja seuranta.....	24

1 Johdanto

Suomen väestörakenne ja -kehitys huomioiden ikääntyvien merkitys arjen turvallisuuden kysymyksissä on jatkuvasti kasvamassa. Valtioneuvoston 5.10.2017 tekemässä periaatepäätöksessä sisäisen turvallisuuden strategiasta *Hyvä elämä - turvallinen arki* päätettiin ikääntyneiden turvallisuusohjelman päivittämisestä. Turvallinen elämä ikääntyneille - Toimintaohjelma ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi julkaistiin 17.5.2011. Se sisältää ikääntymiseen ja ikääntyneisiin kohdistuvien turvallisuushaasteiden kuvauksen sekä suositukset ikääntyneiden asumisen turvallisuuden parantamiseksi, tapaturmien määrän vähentämiseksi, liikkumisen turvallisuuden parantamiseksi sekä kaltoinkohtelun, väkivallan ja rikosten ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Monet Turvallinen elämä ikääntyneille toimintaohjelmassa vuonna 2011 esitetyt ikääntyneiden turvallisuushaasteet ovat vähintään yhtä ajantasaisia kuin vuonna 2011 samoin kuin niiden ratkaisemiseksi esitetyt toimenpidesuositukset. Yhteiskunnassa ja ikääntyneiden turvallisuustilanteessa on kuitenkin tapahtunut joitakin merkittäviä muutoksia, jotka vaikuttavat ikääntyneiden turvallisuuteen nyt ja tulevaisuudessa ellei niihin puututa ajoissa.

Ikääntyneiden turvallisuus ei parane vain sisäisen turvallisuuden viranomaisten toimin, vaan ennemminkin tiiviissä ja laajapohjaisessa yhteistyössä eri viranomaisten ja järjestöjen kanssa. Ikääntyneiden turvallisuutta edistävät muun muassa turvallinen koti- ja lähiympäristö, toimivat sosiaali- ja terveyspalvelut sekä avun saanti silloin kuin sitä tarvitaan. Päivitetyt Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelman tavoitteena on lisätä ikääntyneiden arjen turvallisuutta ja puuttua ennalta estävästi ja tehokkaasti ongelmiin, jotka vähentävät ikääntyneiden turvallisuutta tai turvallisuuden tunnetta.

Ohjelman päivitystä varten sisäministeriö lähetti kaikille Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelman valmisteluun osallistuneille tahoille kyselyn, jossa pyydettiin arvioimaan tarvetta jatkaa ohjelman suositusten sisällyttämistä päivitettävään toimintaohjelmaan sekä ehdottamaan mahdollisia uusia toimenpiteitä. Ohjelman suositusten toimeenpanosta vastuussa olleille ministeriöille lähetettiin tietopyyntö, jossa pyydettiin arvioimaan suositusten tämänhetkistä tilannetta sekä sitä, mitä suosituksen toteutumiseksi ohjelmakaudella tehtiin. Päivityksessä on lisäksi huomioitu sisäisen turvallisuuden strategian kuudessa alueellisessa valmistelutilaisuudessa, joihin osallistui yhteensä 468 osallistujaa, esiin nostetut ikääntyneiden turvallisuutta koskevat huomiot.

Turvallinen elämä ikääntyneille 2017 toimintaohjelmassa kuvataan ikääntyneiden turvallisuuden kannalta keskeisiä yhteiskunnallisia muutosvoimia ja ilmiöitä sekä tuodaan esiin niin ikääntyneiden omat turvallisuushuolet kuin heidän objektiivinen turvallisuustilanteensa erilaisten tilastojen valossa. Lisäksi ohjelmassa esitellään Turvallinen elämä ikääntyneille 2011 jälkeen kehitettyjä ikääntyneiden turvallisuutta edistäviä hyviä malleja, jotka nousivat esiin tietopyyntöön tulleissa vastauksissa.

Toimintaohjelma on kohdistettu ikääntyneiden parissa työskenteleville viranomaisille ja järjestöille. Sen tarkoitus on tarkastella ikääntyneiden turvallisuutta turvallisuuden eri näkökulmista ja toimia ikääntyneiden turvallisuuden kehittämisen innostajana, verkostojen kutojana sekä tulosten ja vaikutusten vahvistajana. Ohjelmaan valittiin arviointikyselyn ja tietopyynnön vastauksissa sekä sidosryhmäkeskusteluissa keskeisiksi arvioidut toimenpiteet, joita on yhteensä 12. Toimintaohjelmassa keskitytään sisäisen turvallisuuden strategian linjausten mukaisesti erityisesti sellaisiin toimenpiteisiin, joilla vaikutetaan poikkihallinnollisen yhteistyön ja tiedonvaihdon parantamiseen, hyvien mallien edistämiseen sekä maakuntien ja kuntien turvallisuustyön tukemiseen. Toimenpiteet on määrä toteuttaa ennen vuonna 2020 eduskunnalle

annettavaa seuraavaa selontekoa sisäisestä turvallisuudesta. Osa toimenpiteistä on pysyvää toimintaa, ja niiden toimeenpano jatkuu myös tämän jälkeen.

2 Yhteiskunnalliset muutokset ja ikääntyneet

2.1 Suomi vanhenee vauhdilla

Väestön ikääntyminen on Suomessa lähivuosina nopeampaa kuin useimmissa muissa maissa. Suomi on Euroopan nopeimmin vanheneva maa. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuuden väestöstä arvioidaan nousevan nykyisestä 19,9 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2030 ja 29 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä. Ennusteiden mukaan iäkkäiden määrä erityisesti vanhimmissa ikäluokissa kasvaa voimakkaimmin, samalla lasten ja työikäisen väestön määrä vähenee. Suomen väestörakenne ja -kehitys huomioiden ikääntyvien merkitys arjen turvallisuuden kysymyksissä tulee kasvamaan – ikääntyneiden turvallisuus on kohta useamman kuin joka neljännen suomalaisen turvallisuutta.

Ikäihmisten asiat ovat Suomessa nyt ehkä paremmin kuin koskaan aikaisemmin. Eläkkeet ovat parantuneet työurien kasvun myötä ja mahdollistavat yhä useammalle kohtuulliseksi koetun elintason. Ikäihmisten oman kokemuksen mukaan heidän terveytensä ja toimintakykynsä ovat paremmat verrattuna aiempien sukupolvien ikääntyneiden kokemuksiin. Yli puolet eläkeläisistä kokee terveydentilansa hyväksi tai melko hyväksi. Ikäihmiset ovat aktiivisia ja elinvoimaisia. Valtaosa eläkeläisistä elää hyvää ja aktiivista elämää asuen omassa kodissaan. He ovat sosiaalisia ja auttavat myös lähipiiriään ja ystäviään. Useimmilla menee hyvin, mutta tämä ei kuitenkaan koske kaikkia, sillä terveyserot ovat merkittäviä, samoin sosioekonomiset ja alueelliset erot.¹

Vuonna 2013 voimaantulleessa laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012) eli vanhuspalvelulaissa ikääntynyt väestö määritetään vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaksi väestöksi ja iäkäs henkilö ihmiseksi, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta. Tällä hetkellä 65 vuotta täyttänyttä väestöä on reilu miljoona. Heistä suurin osa elää arkeaan itsenäisesti. Palveluja säännöllisesti käyttäviä on noin 150 000.²

Ikääntyneitä ei olekaan mielekästä tarkastella yhtenäisenä ryhmänä. Väestön terveydentilan ja elintason kohottua pitkäikäisyydestä on tullut tavanomaisempaa ja elämänkaari vaiheistuu uudelleen. Suomessa naisten keskimääräinen elinajanodote on tällä hetkellä 84 vuotta ja miesten 78 vuotta. Ikääntyminen voidaan nähdä sarjana erilaisia vaiheita, jotka liittyvät ihmisen toimijuuteen ja osallisuuteen sekä terveydentilaan ja toimintakykyyn. Eläkkeelle siirrytään entistä terveempinä ja toimintakykyisempinä. Nykyihmisen elämänkaareen onkin tullut uusi vaihe, niin sanottu kolmas ikä. Keski-iän ja vanhuuden väliin sijoittuva kolmas ikä on usein omatoimisuuden, tekemisen, osallistumisen ja vapauden aikaa. Kolmanteen ikään tulevilla on tilastojen mukaan luvassa runsaasti elinvuosia, sillä elinajanodote kasvaa kaiken aikaa.

¹ Mäkitalo Raili 2016: Suomesta ikäihmisten mallimaa. KAKS Kunnallisanalan kehittämissäätö, Polemia-sarjan julkaisu nro 105

² Sosiaali- ja terveysministeriö: Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–19

Neljäs ikä puolestaan viittaa aikaan, jolloin vanhuuteen liittyvät sairaudet alkavat aiheuttaa toimintakyvyn heikkenemistä. Henkilö tarvitsee erilaista tukea jokapäiväiseen elämäänsä ja hänen riippuvuutensa ulkopuolisesta avusta kasvaa. Viidennessä iässä asuminen omassa kodissa ei enää onnistu ja ihminen on muiden tarjoaman avun varassa.³ Rajanveto eri vaiheiden välillä on kuitenkin vaikeaa. Yksilöllinen vaihtelu on suurta, sillä ikääntyminen ja vanheneminen ovat eri asia. Ikääntyminen tarkoittaa vuosien kertymistä, mutta vanheneminen merkitsee biologisia muutoksia, joiden ilmenemiseen voimme usein omalla toiminnallamme vaikuttaa.

Ikääntyminen alkaa vaikuttaa terveen henkilön toimintakykyyn yleensä 80–85 -vuoden iässä mutta tässä on suuria yksilöllisiä eroja. Ikääntyneillä merkittävin toisten ihmisten hoivan tarvetta aiheuttava tekijä ovat erilaiset muistisairaudet. Ne vaikuttavat merkittävästi ihmisen toimintakykyyn ja tekevät hänet monella tapaa haavoittuvaksi. Muistiliiton arvioiden mukaan Suomessa on tällä hetkellä noin 193 000 muistisairasta ihmistä, ja 14 500 uutta ihmistä sairastuu vuosittain. Ikäluokassa 75–84-v. muistisairaita on 11,7 % ja yli 85-vuotiaiden ikäluokassa muistisairaita on 35 %. Toimintakyvyn heikentyminen lisää muun muassa alttiutta kaatumisille ja tapaturmille, joiden seurauksena itsenäinen selviytyminen kotona voi vaarantua ja lisätä laitoshoitoon joutumisen riskiä.

Kuten nuoremmissa ikäryhmissä, myös yli 85-vuotiaissa on henkilöitä, jotka ovat aktiivisia ja elävät ilman toiminnanrajoitteita ja sairauksia ja kokevat elämänsä turvalliseksi. Yli 85-vuotiailla toiminnanrajoitteet ja useat krooniset sairaudet ovat kuitenkin jo varsin yleisiä. Tässä elämänvaiheessa turvallisuusriskit lisääntyvätkin merkittävästi. Toiminnanrajoitteita ja avun tarvetta on eniten kaikkein vanhimpiin ikäluokkiin kuuluvilla ihmisillä. Suurimmalla osalla 90-vuotiaista ja sitä vanhemmista on toimintakyvyn rajoitteita. Toiminnan rajoitteet eivät kuitenkaan jakaudu väestössä tasaisesti: sosioekonomiset erot vaikuttavat toimintakykyyn myös iäkkäillä. Vähän kouluja käyneillä, ruumiillista työtä tehneillä ja pienituloisilla henkilöillä on eniten toimintakyvyn ongelmia.⁴

Tärkeitä tekijöitä ikääntyneiden toimintakyvyn edistämisessä ovat sairauksien ja tapaturmien ehkäisy, varhainen toteaminen ja hyvä hoito, oikea-aikainen kuntouttaminen, terveiden elintapojen omaksumisen tukeminen ja fyysisen, henkisen ja sosiaalisen toimeliaisuuden edistäminen. Huomiota tulee kiinnittää lisäksi elinympäristön ja elinolojen muokkaamiseen sekä apuvälineisiin, jotka luovat edellytyksiä tavallisista toimista suoriutumiseksi silloinkin, kun toimintakyky on huomattavasti heikentynyt.⁵

Väestörakenteen muutos asettaa uudenlaisia vaatimuksia ikääntyneiden turvallisuudelle, sillä onnettomuuksien, tapaturmien, rikosten sekä muiden turvallisuusongelmien seuraukset ovat usein huomattavasti vakavampia ikääntyneille kuin nuoremmalle väestölle. Esimerkiksi iäkkäiden turvallisen liikkumisen tukeminen on suuri yhteiskunnallinen kysymys. Viimeisten 25 vuoden aikana iäkkäiden liikkumista tarkasteleva tutkimus on lisääntynyt voimakkaasti. Aiemmin tutkimusta hallitsivat iän, onnettomuusriskin ja onnettomuustyyppien välisten suhteiden analysointi. Myöhemmin on keskitytty yhä enemmän iäkkäiden liikkumistarpeisiin ja -tapoihin sekä liikkumista mahdollistaviin tai sitä vaikeuttaviin tekijöihin.⁶ Liikkuminen kodin ulkopuolella on tärkeä osa hyväksi koettua elämää myös myöhemmällä iällä, koska se mahdollistaa itsenäisen palveluiden käyttämisen ja yhteiskuntaan osallistumisen.

³ Vanhustyön Keskusliitto: Eloisa ikä -ohjelma-asiakirja 2015

⁴ Sosiaali- ja terveysministeriö: Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–19

⁵ Hietanen Anne & Fröjdö Monika: Hemma Bäst - Kotona paras. Tähtäimessä ikääntyneiden ihmisten turvallinen kotona asuminen. Yrkeshögskolan Novia, Publikation och produktion, serie R: Rapport, 6/2016

⁶ Liikenneturva: Liikennevilku 3/2017 verkkolehti

Väestön ikääntyminen ei tapahdu tasaisesti kautta maan. Nuori väestönosa siirtyy työn ja opintojen vuoksi erityisesti isompiin kaupunkeihin, jonne myös palvelut keskittyvät. Harvaan asuttujen alueiden väestö vanhenee. Tämä asettaa yhteiskunnan palvelutarjonnalle erityisiä haasteita. Erot alueiden väestörakenteessa sekä ikäluokkien eri elämänvaiheisiin liittyvä muuttoliike vaikuttavat siihen, että ikääntymiskehitys on erilaista eri alueilla. Ikääntymistä tapahtuu luonnollisesti eniten siellä, missä väestöä on muutenkin paljon. Väestön ikärakenteen muutoksesta seuraa, että yhteiskunnan on mukauduttava laajasti entistä iäkkäämmän väestön tarpeisiin.

Maakunnittain tarkasteltuna eniten ikääntyneitä asuu Suomen kolmen väestöltään suurimman maakunnan alueella: Uudellamaalla (noin 267 000), Varsinais-Suomessa (noin 102 800) ja Pirkanmaalla (noin 102 400). Näissä maakunnissa asuu yhteensä 42 prosenttia Suomen yli 65-vuotiaasta väestöstä. Yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on puolestaan korkein Etelä-Savossa (27,6 %), Kymenlaaksossa (25,2 %) ja Etelä-Karjalassa (25,0 %). Kaupunki–maaseutu -luokituksen mukaan yli 65-vuotiaista 63 prosenttia asuu kaupunkimaisilla alueilla ja 37 prosenttia maaseudulla. Ikääntyneillä maaseudulla asuminen on kuitenkin hieman yleisempää kuin väestöllä keskimäärin.⁷

Ikärakenteen muutos on suurin yksittäinen syy asutokuntien koon pienenemiseen ja yksin asuvien lisääntymiseen. Ikääntyneistä yli 65-vuotiaista 38 prosenttia eli noin 390 000 ikääntynyttä asuu yksin. Yhden hengen asutokuntien osuus kasvaa ja kahden hengen asutokuntien osuus pienenee kohti vanhempia ikäluokkia. 65–74-vuotiaista yksin asuvia on 30 prosenttia, mutta yli 85-vuotiaista 62 prosenttia. Ikääntyneet yksin asuvat ovat pääosin naisia, mikä on luonnollista seurausta naisten keskimäärin pidemmästä eliniästä miehiin verrattuna.⁸

Kaikki yksinasuvat eivät ole yksinäisiä, mutta yksin asuvat kokevat monia hyvinvoinnin puutteita keskimäärin enemmän kuin muissa kotitaloustyypeissä elävät. Heillä on vähemmän sosiaalista pääomaa, ja heidän elämänlaatussa on ainakin joiltain osin heikompi kuin muilla. Yksin asuvat ovat myös haavoittuvampia erilaisille sosiaalisille riskeille kuten sairastumiselle tai työttömäksi joutumiselle.⁹ Kaikki tämä voi myös lisätä turvattomuuden tunnetta.

2.2 Kotona asumiseen panostetaan

Suomalaisen ikäpolitiikan suuntauksena on jo jonkin aikaa ollut vahvistaa ikäihmisten kotona asumista edistäviä ratkaisuja ja vähentää pitkäaikaista laitoshoidoa etenkin vanhainkodeissa ja terveyskeskusten vuodeosastoilla. Vuonna 2013 voimaan tullut vanhuspalvelulaki painottaa erityisesti kotihoidon ja kodinomaisten ratkaisujen ensisijaisuutta sekä kuntien vastuuta ottaa suunnitelmissaan huomioon väestönsä ikääntyminen ja siihen liittyvät tekijät. Vuonna 2013 sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa laatusuosituksissa valtakunnalliseksi tavoitteeksi asetettiin, että 75 vuotta täyttäneistä 91–92 % asuisi omassa kodissa, 13–14 % olisi säännöllisen kotihoidon piirissä, 6–7 % saisi omaishoidon tukea, 6–7 % olisi tehostetun palveluasumisen asiakkaita ja 2–3 % asuisi vanhainkodeissa tai pitkäaikaisessa laitoshoidossa terveyskeskuksissa. Myös ikääntyneet itse haluavat asua kotonaan mahdollisimman pitkään. Vanhenemisen myötä asumisen tarpeet kuitenkin muuttuvat ja asutokantamme ei vielä riittävällä tavalla vastaa ikääntyneiden asumisen tarpeisiin.

⁷ Suomen Ympäristökeskuksen raportteja 20 /2017: Ikääntyneiden asuinpaikat nyt ja tulevaisuudessa

⁸ Nikander Timo & Pietiläinen Marjut: Kaupunkialueet vetävät nuoria asumaan yksin. Tieto & trendit 5/2015

⁹ Timo M. Kauppinen, Tuija Martelin, Katri Hannikainen-Ingman, Esa Virtala 2014: Yksin asuvien hyvinvointi. Mitä tällä hetkellä tiedetään? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 27/2014.

Valtion asuntopolitiikalla halutaan varmistaa ikääntyneiden turvallinen asuminen kotona toimintakyvystä ja varallisuudesta riippumatta. Tätä toteutetaan poikkihallinnollisen ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman 2013–17 avulla, jota ympäristöministeriö koordinoi. Ohjelman toimenpiteet sisältävät muun muassa olemassa olevan asuntokannan korjaamista, uudenlaisten asumisratkaisujen ja palveluasumisen kehittämistä, asuinalueiden kehittämistä ikääntyneiden näkökulmasta sekä asumista tukeviin palveluihin liittyviä kysymyksiä. Ohjelman kautta vaikutetaan sekä ikääntyneiden itsensä että kuntien ja asunto- ja rakennusalan toimintaan. Ohjelmassa toteutetaan asumisen kokeiluja, kuten asumisen ja hoivan yhdistäviä ratkaisuja. Lisäksi kehitetään ikääntyneiden asumisen yhteisöllisyyttä ja ikäystävällisiä asuinalueita. Asuntojen toimivuus, esteettömyys ja esimerkiksi hissien rakentaminen auttavat estämään ikääntyneille sattuvia tapaturmia ja onnettomuuksia. Iäkkäiden asumisen turvallisuuden parantamiseen liittyviä asioita tulee viedä jatkossakin valtakunnallisesti eteenpäin erityisesti iäkkäiden asumisen kehittämisohjelmassa.

Kotona asumisen tärkeä edellytys on, että niin lähiympäristön kuin kodin turvallisuustekijät on otettu huomioon. Koti on ikääntyneiden yleisin tapaturmapaikka. Ikääntyneiden ja heidän omaistensa toiminnan lisäksi kotona asumisen turvallisuuteen vaikuttaa kotiin annettavien palveluiden turvallisuus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on päivittänyt keväällä 2017 ohjeistuksen *Näkökulmia sosiaalihuollon palvelujen turvallisuuteen*¹⁰, jonka tavoitteena on luoda valtakunnallisesti yhtenäinen pohja sosiaalihuollon toimintayksiköiden ja asiakkaiden kotiin annettavien palvelujen turvallisuuden suunnittelulle ja riskienhallinnalle. Ohjeistus auttaa toimintayksiköitä kehittämään toimintojaan hoivan ja asumisen muuttuneita edellytyksiä vastaavan turvallisuuden tason saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi. Lisäksi se kannustaa sosiaalihuollon toimijoita edelleen lisäämään sosiaalitoimen näkökulmasta tapahtuvaa turvallisuuden parantamiseen tähtävää vuorovaikutusta terveystoimen, pelastustoimen sekä poliisitoimen kanssa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen valvonnassa korostuu palveluntuottajien oma vastuu toiminnan asianmukaisuudesta ja tuottamiensa palvelujen laadusta sekä asiakas- ja potilasturvallisuudesta. Vanhuspalvelulaissa säädettiin julkisille palvelujen tuottajille velvollisuus ottaa käyttöön suunnitelmallinen omavalvonta vuoden 2015 alussa. Vastaava velvollisuus tuli kaikille yksityisille sosiaalipalveluille jo vuonna 2012.

2.3 Teknologia turvallisuuden ja terveyden edistäjänä

Uudet teknologiset ratkaisut ja innovaatiot ovat mullistaneet päivittäisten asioiden hoitamista ja ihmisten välisiä kommunikaatiomuotoja. Kotona tai kodinomaisissa oloissa tapahtuvaa omatoimista asumista voidaan tukea ikäihmisten omista tarpeista lähtevillä teknologisilla ratkaisuilla. Erityisesti muistisairaalle kotona hoidettavalle ikääntyneelle henkilölle pitäisi pystyä tarjoamaan erehdykset ja unohdukset salliva asuinympäristö. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että keittiön liesi sammuu automaattisesti tietyn ajan kuluttua tai että vesi lakkaa virtaamasta hanasta tietyn litramäärän täytyttyä.¹¹

Teknologian avulla on mahdollista parantaa niin kotona selviytymistä ja turvallisuutta, elämänlaatua kuin palvelujen saatavuutta. Yhteyksien pitäminen ja vuorovaikutus läheisiin ja hoitohenkilökuntaan helpottuu digimaailmassa.¹² Omia terveystietojaan voi tarkastella OmaKannassa. Erilaiset nettipohjaiset

¹⁰ Saarsalmi Olli & Koivula Riitta toim.

¹¹ Ympäristöministeriön raportteja 7/2017: Älyteknologiaratkaisut ikääntyneiden kotona asumisen tukena

¹² Mäkitalo Raili 2016: Suomesta ikäihmisten mallimaa. KAKS Kunnallisan alan kehittämissäätiö, Polemia-sarjan julkaisu nro 105

itsearvioinnin välineet, kuten muistia ja toimintakykyä sekä palvelutarvetta koskevat mittarit, voivat tehdä vaivattomaksi sähköisen yhteydenoton terveydenhuoltoon tai sosiaalipalveluihin. Iäkkäiden palvelujen piirissä olevien asiakkaiden turvapalveluissa voidaan hyödyntää erilaisia seurantamittareita, joka välittävät tietoa iäkkään kunnosta ja terveydentilasta (muun muassa liikkuminen, sydämen syke, verenpaine, nukkuminen) seurantasivustoille. Myös muistisairaiden turvallisuus voi kohentua, mikäli turva- ja seurantapalvelu voi seurata iäkkään henkilön sijaintia ja kotoaan poistumista.¹³ Turvapuhelimet, ovihälyttimet ja paikantavat turvarannekkeet voivat auttaa elämään turvallisemmin. Toisaalta teknologian ja erityisesti digitalisaation edistysaskelista puhuttaessa on kuitenkin huomattava, että niistä voi tulla myös voimakkaasti eriarvoistavia tekijöitä.¹⁴ Jollekin laajakaistan kuukausimaksu saattaa olla liikaa, kun taas toisella on varaa hankkia laaja kotiautomaatiojärjestelmä siihen liittyvine palveluineen. Lisäksi teknologian käyttöönotto vaatii usein ammattiapua. Tietoturva sekä yksityisyyden suoja ovat uuden teknologian myötä helposti vaarassa.¹⁵

Parhaimmillaan teknologia parantaa ikääntyneiden elämänlaatua tarjoamalla muun muassa mahdollisuuden hoitaa itsenäisesti omia asioita ja pääsyn tiedon äärelle. Esimerkiksi internet voi vähentää sosiaalista eristyneisyyttä ja lisätä kommunikaatiota. Teknologiset ratkaisut saattavat parantaa ikääntyneiden osallisuutta omien sairautsiensa hoidossa ja mahdollistaa kotona asumisen pidempään. Ikäihmisten digitaitojen ylläpitoon ja kehittämiseen kannattaakin panostaa.

Nyky-yhteiskunnassa onkin välttämätöntä omata tietoyhteiskunnassa teknologiaosaamista. Tietoyhteiskunnassa teknologia ei ole vain yksityishenkilöiden arjen hyödyke, vaan yhä useammat julkiset ja yksityiset palvelut ovat siirtyneet teknologian välityksellä hoidettaviksi. Ikääntyneille teknologia voi kuitenkin olla arjen haaste sen tuoman hyödyn ja mahdollisuuksien sijaan. Ikääntyneiden ja muun väestön välillä on digitaalinen kuilu, sillä ikäihmiset käyttävät teknologiaa, erityisesti tietotekniikkaa, selvästi vähemmän kuin muu väestö. Toisaalta myös ikääntyneiden eri ryhmät eroavat toisistaan. Tilastokeskuksen mukaan¹⁶ 65–74-vuotiaista liki 73 prosenttia on käyttänyt internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana ja 75–89 vuotiaista 35 prosenttia.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastushavaintojen¹⁷ mukaan kunnat näyttävät olevan vasta nyt kunnolla heräämässä etsimään teknologisia ratkaisuja ihmisten hoitamiseksi kotioloissa. Teknologiaheräämisen taustalla ei näyttäisi niinkään olevan rakennepoliittinen ohjelma eikä vanhuspalvelulaki vaan yksinomaan kiristynyt taloudellinen tilanne.

Tulevaisuudessa myös robotisaatiosta voi olla apua raskaissa ja rutiininomaisissa tehtävissä, ruoanjakelussa, pukeutumisessa ja ulkoilussa. Tällä tavoin voidaan vapauttaa hoito- ja hoivahenkilöstöä ihmiseltä ihmiselle tapahtuviin, fyysistä vuorovaikutusta edellyttäviin tehtäviin. Robotisaation mahdollisuuksien hyödyntämisessä ollaan kuitenkin vasta alussa.

2.4 Iäkkäiden palvelujärjestelmä uusiutuu

Parhaillaan on meneillään useita ikääntyneiden asumiseen ja palveluihin liittyviä kehittämishankkeita. Sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimassa hallituksen I & O kärkihankkeessa (2016–18) kehitetään

¹³ Valtiovarainministeriö: Peruspalvelujen arvioinnin tila -raportti 2016, osa I. Valtiovarainministeriön julkaisu 9/2016.

¹⁴ Ympäristöministeriön raportteja 7/2017: Älyteknologiaratkaisut ikääntyneiden kotona asumisen tukena

¹⁵ Ympäristöministeriön raportteja 7/2017: Älyteknologiaratkaisut ikääntyneiden kotona asumisen tukena

¹⁶ Suomen virallinen tilasto: Väestön tieto- ja viestintäteknologian käyttö 2016

¹⁷ Teknisten apuvälineiden hyödyntäminen kotiin annettavissa vanhuspalveluissa, Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 3/2015

iäkkäiden sekä omais- ja perhehoitajien palveluja nykyistä yhdenvertaisemmiksi ja paremmin koordinoituiksi. Hyvän vanhuuden turvaaminen edellyttää rakenteiden muuttamista, sillä nykyisillä rakenteilla ja palveluilla ei voida vastata tulevaisuuden tarpeisiin. Palvelujen rakennemuutoksen onnistuminen edellyttää niin palvelujen sisällöllistä remonttia kuin iäkkäiden parissa toimivien osaamisenkin kehittämistä. Jokaiseen maakuntaan muodostetaan kärkihankkeen aikana iäkkäiden yhteensovitettu alueellinen palvelukokonaisuus, jossa kotihoito on aina ensisijaista. Lisäksi kärkihankkeessa juurrutetaan ja luodaan konkreettisia omaishoitoa vahvistavia toimintamalleja, jotka turvaavat iäkkäiden, mielenterveys- ja päihdekuntoutujien ja vammaisten lasten laadukkaan hoidon ja huolenpidon kotona omaisen tuella. Tavoitteena on myös lisätä kaikenikäisten tuettua omaishoitoa ja iäkkäiden perhehoitoa.

Ikääntyneiden palveluihin ja sitä kautta koettuun hyvinvointiin ja turvallisuuteen tulee lähivuosina vaikuttamaan myös sote- ja maakuntauudistukset. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen ovat jatkossa maakuntien tehtäviä. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tekemän vanhuspalvelujen tila 2016 selvityksen mukaan kunnat ovat kehittäneet hyvinvointia ja terveyttä edistäviä palveluitaan ja edellytykset vanhuspalveluiden hyvälle toteutukselle ovat parantuneet.

Iäkkäiden ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja palvelutarpeiden ennakoinniseksi kunnissa tehdään hyvinvointia edistäviä kotikäyntejä, joista sovitaan etukäteen. Käynnit kohdistetaan esimerkiksi 75 tai 80 vuotta täyttäneille henkilöille. Iäkkäät ihmiset voivat kertoa kotikäynnillä heitä askarruttavista kysymyksistä ja palvelutarpeistaan ja pohtia yhdessä kunnan työntekijän kanssa, miten palvelut olisi järjestettävä. Kotikäynnin tavoitteena on tukea ikäihmisiä säilyttämään toimintakyvynsä mahdollisimman pitkään ja tarjota heille tietoa saatavilla olevista palveluista. Ennaltaehkäisevän kotikäynnin aikana tehtävissä arvioinneissa painottuvat toimintakyvyn heikkenemistä ennakoivien riskitekijöiden (terveydentilan epävakaus, runsas lääkitys, heikko ravitsemustila, turvattomuus, sosiaalisten kontaktien vähyys, kipu jne.) kartoittaminen. Kotikäynnin aikana tehdään myös yhteistyössä asiakkaan kanssa asumisturvallisuusselvitys ja kartoitetaan mahdollisten apuvälineiden yms. tarve. Arvioinnit suoritetaan testein, keskustellen ja havainnoiden. Saatua tietoa hyödyntämällä muodostetaan kokonaiskuva asiakkaan yksilöllisestä, mahdollisesta palvelutarpeesta. Kotikäynti on asiakkaalle aina vapaaehtoinen ja maksuton. Ennaltaestävä työ ja varhainen tuki ovat tärkeitä, koska niiden vaikutus siirtää raskaampien ja kalliimpien palveluiden tarvetta.

THL:n mukaan palveluja tulisi kuitenkin kohdentaa aiempaa selkeämmin ryhmille, jotka tarvitsevat muita enemmän tukea elämään hyvää elämään ja pärjätäkseen kotona. Tällaisia iäkkäiden ryhmiä ovat esimerkiksi kotona asuvat muistisaira, korkean kaatumisriskin asiakkaat, päihteitä käyttävät ja mielenterveysasiakkaat sekä tiuhaan päivystyspoliklinikalla asioivat. Ikääntyneiden henkilöiden kattava palvelutarpeiden arviointi ja palvelutarpeisiin vastaaminen vaatii monipuolista erityisosaamista. Vanhuspalvelujen tila selvityksen mukaan eniten kunnissa kaivataan lisää gerontologisen sosiaalityön osaamista sekä ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön asiantuntemusta. Sosiaali- ja terveysalalla tarvitaan oman alan vahvaa substanssiosaamista sekä monialaista ymmärtämistä palvelun tarvitsijan kokonaistilanteesta. Moniammatilliselle osaamiselle on tulevaisuudessa yhä enemmän kysyntää.¹⁸

Vanhuspalvelujen tila 2016 selvityksen mukaan jo yhdeksällä kymmenestä kunnasta on vanhuspalvelulain edellyttämä suunnitelma alueen iäkkään väestön tukemiseksi. Ikääntyneiden osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia omiin asioihinsa on pyritty parantamaan säätämällä kunnille velvollisuus perustaa

¹⁸ Hietanen Anne & Fröjdö Monika: Hemma Bäst - Kotona paras. Tähtäimessä ikääntyneiden ihmisten turvallinen kotona asuminen. Yrkes högskolan Novia, Publikation och produktion, serie R: Rapport, 6/2016.

vanhusneuvosto, joka on otettava mukaan kunnan toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan ikääntyneitä väestöä koskeissa asioissa. Neljässä viidestä kunnasta on nimetty henkilö, jonka tehtävä on koordinoita ja johtaa ikääntyneen väestön hyvinvointia edistävien palvelujen kokonaisuutta. Palvelujen keskittämisen tarkoituksena on tehdä ikääntyneiden palvelujärjestelmän kokonaisuudesta hallittavampi ja ymmärrettävämpi.

3 Turvallinen elämä ikääntyneille 2011 -toimintaohjelman suositusten toteutuminen

Ministeriöille lähetettiin syksyllä 2017 tietopyyntö, jossa pyydettiin arvioimaan Turvallinen elämä ikääntyneille toimintaohjelmassa vuonna 2011 julkaistujen suositusten tämänhetkinen tilanne ja mitä suositusten toteutumisen hyväksi ohjelmakaudella tehtiin. Seuraavaksi esitellään ohjelma-alueittain ministeriöiden raportoimia toimenpiteitä ja meneillään olevia kehittämishankkeita sekä kerrotaan hyvistä käytännöistä ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi.

Ikääntyneiden asumisen turvallisuuden parantaminen

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus, että ikääntyneen itsenäistä asumista tukeviin kotikäynteihin liitetään turvallisuusasioiden selvittäminen. Suosituksen voidaan katsoa toteutuneen vanhuspalvelulain myötä. Vanhuspalvelulain 12§:n mukaan kunnan on järjestettävä ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevia neuvontapalveluja. Ikääntyneellä väestöllä tarkoitetaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevia henkilöitä eli 63 vuotta täyttäneitä. Neuvontapalveluja voivat saada ikääntyneeseen väestöön kuuluvien lisäksi muutkin asiasta kiinnostuneet, kuten omaiset ja läheiset. Tiedot ikäihmisten neuvontapalveluista löytyvät kuntien verkkosivuilta. Lisäksi kunnalla on velvollisuus järjestää hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevia terveystarkastuksia, vastaanottoja tai kotikäyntejä. Ainakin joitakin näistä palveluista on tarjottava erityisesti niille ikääntyneille väestöryhmille, joiden elinoloihin tai elämäntilanteeseen arvioidaan liittyvän palvelujen tarvetta lisääviä riskitekijöitä. Riskiryhmiä ovat esimerkiksi ikääntyneet omaishoitajat, äskettäin puolisonsa tai muun läheisensä menettäneet, yksinäiset, sairaalasta kotiutuneet sekä muistisairaat. Kaikkiin hyvinvointia edistäviin palveluihin on vanhuspalvelulain mukaan sisällytettävä:

1. hyvinvoinnin, terveellisten elintapojen edistämiseen sekä sairauksien, tapaturmien ja onnettomuuksien ehkäisyyn tähtäävä ohjaus
2. ikääntyneen väestön terveyden ja toimintakyvyn heikkenemisestä aiheutuvien sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien tunnistamisen ja niihin liittyvä varhainen tuki
3. sosiaalihuoltoa ja muuta sosiaaliturvaa koskeva ohjaus
4. sairaanhoitoa, monialaista kuntoutusta ja turvallista lääkehoitoa koskeva ohjaus
5. ohjaus kunnassa tarjolla olevien hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista edistävien palvelujen käyttöön.

Kuntaliitto on julkaissut ikääntyneiden hyvinvointia edistäviin kotikäynteihin haastattelulomakkeen sekä ohjeet kotikäynnin suorittajille ja toimintakyvyn kartoitukseen. Ennaltaehkäisevän kotikäynnin yhteydessä voidaan hyödyntää myös Suomen Punaisen Ristin Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyhankkeen

tuottamaa Turvallisia vuosia: Tietoa tapaturmien ehkäisemiseksi iäkkäille ja heidän läheisilleen -opasta sekä tarkistuslistaa tai Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön tuottamaa Kodin turvallisuuden tarkistuslistaa.¹⁹

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus, että kehitetään ja otetaan käyttöön viranomaisten yhteistyöhön perustuvia menettelyjä, joilla voidaan varmistaa hoivaa ja palveluja tarvitsevien paloturvallisuus kotiasumisessa. THL ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat tuottaneet ohjeistuksen sosiaalihuollon palvelujen turvallisuudesta (THL julkaisu 19/2016). Ohjeistus sisältää myös turvallisen työskentelyn asiakkaan kotona. Viranomaisten yhteistyö on tiivistynyt uuden pelastuslain ja vanhuspalvelulain voimaan tultua. THL toteutti "Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuteen liittyvät käytännöt ja pelastuslaki (STEP)" tutkimus- ja kehittämishankkeen vuosina 2012–2016. Hankkeen tavoitteena oli paloturvallisuuden paraneminen sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä. STEP-hankkeessa tuotettiin tietoa helpottamaan riskien tunnistamista ja riskienhallintaa sekä edistämään hyviä käytäntöjä turvallisuuden parantamiseksi. Lisäksi hankkeessa tuotettiin koulutusaineisto sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille sekä suomen- että ruotsinkielisenä ja tiivistetty aineisto vapaaehtoistyöhön. Aineistot ovat vapaasti saatavilla hankkeen verkkosivuilla²⁰.

Pelastuslaitosten kumppanuusverkosto on kehittänyt ikäihmisten kotona asumisen turvallisuutta IKAT-kärkihankkeessaan. Tavoitteena on luoda valtakunnallisesti yhtenäiset riskinarviointikriteerit arvioitaessa ikäihmisten kotona asumisen edellytyksiä ja turvallisuutta. Lisäksi tavoitteena on luoda valtakunnallisesti yhtenäinen toimintamalli viranomaisyhteistyön toteuttamiseksi. IKAT-työryhmän laatimat toimintamallit "Omaishoitokotien paloturvallisuus" ja "Perhekotien paloturvallisuus" päätettiin ottaa syyskuussa 2017 käyttöön kumppanuusverkoston periaatteiden mukaisesti.

Yhteistyötä ja uusia toimintamalleja on kehitetty ja otettu käyttöön muun muassa Etelä-Karjalassa. Ikäihmisen kotona asumista tukevaa toimijaverkostomallia luodaan parhaillaan Etelä-Karjalaan Kotona asumisen turvallisuus (KAT2) -hankkeen avulla. Hanketta rahoittaa vuosina 2017–2018 Kaakkois-Suomen ELY-keskus. Hankkeessa tunnistetaan olemassa olevat voimavarat, luodaan toimiva maakunnallinen yhteistyön malli eri toimijoiden kesken ja aloitetaan eri ratkaisumallien hakeminen. Kehitystyö jatkuu vuosina 2017–2019 Palosuojelurahaston rahoittamana Kotona asumisen turvallisuustason vaatimusmalli (KAT3) – hankkeena. Jatkohankkeessa on tarkoitus selvittää erityisesti keinoja eri riskien ennakointiin ja niihin varhaiseen puuttumiseen.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEKin Osallistava turvallisuus erityisryhmille (OTE) -projektissa parannetaan kotona ja tuetun kotona asumisen piirissä olevien muistisairaiden, omaishoitajien ja heidän hoidettaviensa sekä ikäihmisten turvallisuutta. Painopisteenä on asukkaiden turvallisuuden tunteen lisääminen osallisuutta ja oman elämän hallintaa vahvistaen. Projekti toteutetaan vuosina 2017–2019. Projektia rahoittaa STEA. Projektin tavoitteena on luoda erityisryhmien tueksi uusi turvallisuuskoulutusmalli ja lisätä kotona-asuvien ikäihmisten tietoutta kotitapaturmien ehkäisystä. Projektin aikana luodaan uusi koulutuskonsepti, joka hyödyntää osallistavaa työpajamenetelmää. Uudenlaisen oppimisen avulla erityisryhmien jäsenistä tulee turvallisuustoimijoita, ei vain turvallisuusviestinnän kohteita.

Ikääntyneiden tapaturmien määrän vähentäminen

¹⁹ Turvallisia vuosia: Tietoa tapaturmien ehkäisemiseksi iäkkäille ja heidän läheisilleen: https://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/kotitapaturma/2015/12/21103729/Turvallisia_vuosia_2015.pdf

Kodin turvallisuuden tarkistuslista: <http://www.spek.fi/loader.aspx?id=ec05dc23-5191-448e-9d13-9735d9d04354>

²⁰ <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/step-hanke/stepin-koulutusaineisto>

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus, että iäkkään kaatumisten ja murtumien ehkäisy suunnitellaan yksilöllisesti osana kokonaisvaltaista hoitoa ja toteutetaan tehokkaiksi osoitettuja monialaisia interventioita, joihin ohjataan riskiryhmään kuuluvat. THL:n IKINÄ- iäkkäiden kaatumisten ehkäisy-malli on otettu käyttöön joissakin kunnissa, mutta systemaattisen kaatumisten ehkäisyn toimintamallin käyttöön ottamisessa on kehitettävää. THL:n Kehitä ja johda kaatumisten ehkäisyä -opas tarjoaa toimintamallin iäkkäiden kaatumistapaturmien ehkäisyyn. Mallin implementointi on toimijoiden vastuulla. UKK-instituutin Kaatumisseula- hankkeessa on viety tutkimuksissa hyväksi todettuja iäkkäiden kaatumisten ehkäisykeinoja kuntatasolle.

Ikääntyessä fyysinen toimintakyky heikkenee huomattavasti useista eri syistä ja kaatumiset yleistyvät. Toimintakyvyn heikkenemistä on kuitenkin mahdollista jarruttaa tai jopa estää oikean tyyppisellä liikuntaharjoittelulla, jolloin kaatumiset ja niiden aiheuttamat vammat voivat vähentyä. Tämän vuoksi olisikin tärkeää, että ikääntyvälle väestölle olisi tarjolla mahdollisimman paljon monipuolista liikunta-aktiiviteettia lisäävää toimintaa, jolloin myös fyysinen toimintakyky pysyisi yllä paremmin. Monilla ikäihmisten parissa toimivilla järjestöillä voi olla suuri rooli fyysisen toimintakyvyn edistämässä. Mitä laajemmin kaatumisia ehkäisevää toimintaa pystytään tarjoamaan, sitä enemmän voidaan estää vakavia kaatumisvammoja, vähentää terveydenhuollon kustannuksia ja edistää ikäihmisten yleistä hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta.²¹

Suomen Punaisen Ristin koordinoiman Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyhankkeen sivuilta löytyy opas Turvallisia vuosia sekä tarkistuslistat kodin turvallisuuden tarkistamiseksi. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyhankkeessa koulutetaan vapaaehtoisia ns. ”turvakoutseja”, jotka toimivat erityisesti ikääntyneiden tapaturmien ehkäisemiseksi.

Vanhustyön Keskusliiton Kotiturva hankkeessa kehitetään valtakunnallisesti sovellettavissa olevaa yhteistyömallia edistämään arkkiteknologian käyttöönottoa ikääntyneiden ihmisten kotona asumisen tukemiseksi. Kotiturva-hanke (2015 – 2017) on ikääntyneiden ihmisten kodin arkeen suunnattu käytännönläheinen hanke, jossa luodaan uusia ohjaus- ja yhteistyötapoja teknologian käyttöönottamiseen ja käyttöön asumisen tukena. Hankkeessa hyödynnetään KÄKÄTE -projektin (Käyttäjälle kätevää teknologiaa -projekti 2010–2014), kokemuksia, tietoja sekä projektissa tuotettuja julkaisuja. Asuntojen korjausneuvonta, kotihoito sekä omaehtoinen vanhuuteen varautuminen ovat kehittämistyön ytimessä. Myös teknologiamyönteisyyden edistäminen on olennainen osa työtä. Tavoite on, että ikääntyvät ihmiset saavat nyt ja tulevaisuudessa tietoa arkkiteknologiasta ja sen hyödyistä sekä oikea-aikaista ja osaavaa ohjausta laitteiden käyttöönottamiseksi.

Ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ehkäisy ja torjunta

Turvallisen vanhuuden puolesta - Suvanto ry toteutti oikeusministeriön tuella vuosina 2015–17 TIKKA-hankkeen (Tunnista taloudellinen hyväksikäyttö), jonka tavoitteena oli luoda selkeät ja yksinkertaiset toimintaohjeet ja työkalut ikääntyneitä asiakkaita kohtaaville pankkien ja maistraattien työntekijöille taloudellisen hyväksikäytön tunnistamiseksi ja tilanteisiin puuttumiseksi. Hankkeessa laadittu opas on julkaistu ja saatavilla Suvanto ry:n verkkosivuilla. Oppaan liitteenä on taloudellisen hyväksikäytön puuttumista tukevia lainkohtia ja lyhyt tarkistuslista, joka on erikseen tulostettavissa. Konkreettiset toimintaohjeet ja työkalupakki tehostavat työntekijöiden toimintaa kiinnittämään huomiota riskitilanteisiin,

²¹ Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2014: Tutkimuksesta tiiviisti 7: Iäkkäiden toimintakyky, liikkuminen ja kaatumiset Suomessa 2013–AHT-tutkimuksen tuloksia

nopeuttavat tilanteisiin puuttumista, estävät vakavampien rikosten toteutumista ja lisäävät yleistä turvallisuuden ilmapiiriä.

Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisy ja torjunta

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositus, että otetaan käyttöön moniammatilliseen yhteistyöhön perustuva toimintamalli ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyssä ja väkivaltaan puuttumisessa, lisätään ikääntyneille varattuja turvakotipaikkoja ja kehitetään ikääntyneiden kanssa työskentelevien osaamista väkivaltariskien tunnistamiseksi.

Erillistä toimintamallia ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyssä ja väkivaltaan puuttumisessa ei ole, mutta lainsäädännössä ja laatusuosituksessa on määritelty prosessit, joilla vastataan laajasti iäkkäitä koskeviin erilaisiin tarpeisiin. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) sosiaalihuollon yleislakina koskee myös iäkkäitä henkilöitä. Laki määrittelee tuen tarpeet, joihin vastaamiseksi sosiaalipalveluja on järjestettävä. Lain mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoin kohtelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen. Tarvittavat palvelut valitaan yksilöllisesti asiakkaan tarpeiden mukaan. Vanhuspalvelulain (980/2012) mukaan palvelutarpeiden selvittäminen tulee tehdä monipuolisesti ja arvioinnissa on otettava huomioon henkilön toimintakyvyn lisäksi hänen turvallisuuteensa liittyvät tekijät. Lain mukaan palvelut on toteutettava niin, että ne tukevat iäkkään ihmisen hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä. Iäkkäiden laatusuosituksessa suositellaan, että kuntien ja jatkossa maakuntien palveluvalikoimaan sisältyy kohdennettuja toimenpiteitä riskiryhmille. Yhtenä riskinä on nostettu esiin kaltoinkohtelu, perhe- tai läheisväkivalta tai sen uhka.

Ikääntyneiden kanssa työskentelevien osaamista väkivaltariskien tunnistamiseksi on pyritty lisäämään (muun muassa Suvanto ry -turvallisen vanhuuden puolesta ja THL). Suvanto ry:n Juuri-hankkeessa (v. 2013–2017) on tarkoituksena yhdistää vanhustyön ja väkivaltatyön erityisosaaminen ja asiantuntijuus yhteiseksi uudeksi monipuoliseksi osaamiseksi. Juuri-hankkeen aikana kerätään tietoa, kokemusta ja ymmärrystä erilaisista ikääntyneiden kohtaamasta kaltoinkohtelusta ja lähisuhdeväkivallasta, sekä siitä, miten uusi yhteinen osaaminen ja työkäytännöt juurtuvat eri toimintaympäristöissä arjen käytäntöihin ja toimintatapoihin. Kokemukset kootaan hankkeen päättyessä valtakunnalliseksi tietopankiksi, jonka sisältö on kenen tahansa ikääntyneitä työssään kohtaavan ammattilaisen ja vapaaehtoistyöntekijän käytettävissä ja hyödynnettävissä.

Eryteisesti iäkkäille varattuja turvakotipaikkoja ei ole, mutta Suomessa on lisätty ja ollaan lisäämässä voimakkaasti turvakotipaikkoja maankattavasti lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille. Turvakoteihin on pääsy kaikilla lähisuhde- ja perheväkivallan uhreilla ikään ja sukupuoleen katsomatta.

Naisten Linja Suomessa ry on kumppanina joulukuussa 2016 käynnistyneessä EU:n rahoittamassa hankkeessa, jossa tavoitteena on tukea väkivaltatyötä tekevien järjestöjen ja terveydenhuollon yhteistyötä ja lisätä tietoa ikääntyneisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta, väkivallan tunnistamisesta ja puuttumisen keinoista. Hankkeessa pyritään yhdistämään järjestöjen ja terveydenhuollon erityisosaamista. Hankkeen tarkoitus on tuottaa käytännön malleja, joilla erityisesti ikääntyneisiin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tunnistettaisiin paremmin ja joiden avulla siihen voisi puuttua helpommin. Hanke sisältää työpajoja ja koulutusaktiviteetteja. Lopputuotteena hankkeessa valmistuu koulutusmateriaali terveydenhuolto- ja sosiaalialalle, verkkokurssi ja suosituslinjaus kansallisen tason terveydenhuoltopolitiikkaan jokaista osallistuvaa maata varten sekä yhteinen suosituspaketti EU:n tasolle. Hankkeeseen osallistuu naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisytyötä tekeviä järjestöjä Suomen lisäksi Latviasta, Pohjois-Irlannista, Kreikasta,

Itävallasta ja Virossa sekä Tarton yliopisto. Suomessa hankkeen yhteistyökumppanina on Malmin sairaala, jossa erityistä huomiota kiinnitetään ikääntyneiden väkivallan uhrien tunnistamiseen, tutkimiseen ja hoitoon päivystyksessä. Hankkeen työryhmään kuuluu Helsingin kaupungin pohjoisen palvelupiirin palvelujen edustaja esimerkiksi kotihoidosta ja palvelukeskuksesta. Hankkeen kesto on kaksi vuotta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos koordinoi maaliskuussa 2017 alkanutta EU-rahoitteista EPRAS-hanketta (Enhancing Professional Skills and Raising Awareness on Domestic Violence, Violence against Women and Shelter Services), jossa tavoitteena on ammattilaisten tiedon ja osaamisen lisääminen lähisuhdeväkivallasta, naisiin kohdistuvasta väkivallasta sekä turvakodeista, niiden palveluista ja niihin ohjaamisesta. Projektin toisena tavoitteena on lisätä tietoutta ja ymmärrystä ilmiötä kohtaan myös yleisesti väestön tasolla. Hankkeessa luodaan verkkopohjainen koulutuspaketti ammattilaisten osaamisen ja tietoisuuden lisäämiseksi lähisuhdeväkivallasta sekä toteutetaan kansalaisille suunnattu kampanja.

Ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ennaltaehkäisy ja torjunta

Vuoden 2011 toimintaohjelmassa oli suositukset, että otetaan ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ennalta estäminen huomioon lähipoliisitoiminnassa esimerkiksi järjestämällä tilaisuuksia, joissa poliisi kohtaa alueen iäkästä väestöä ja lisätään ikääntyneille suunnattua valistusta internetiin liittyvistä riskeistä, tietoverkkorikollisuudesta ja sen alati uusiutuvista muodoista.

Poliisi on viime vuosien aikana kehittänyt viestintäänsä ja toiminut aktiivisesti eri medioissa valistamistarkoituksessa. Asia on huomioitu ja tulee edelleen huomioida poliisin viestinnässä sekä tilaisuuksissa, joissa poliisi vierailee puhumassa turvallisuudesta. Poliisi on omalta osaltaan vienyt tietoa eteenpäin ja pyytännyt sidosryhmiä mukaan asiasta tiedottamiseen. Poliisi on osallistunut myös Suvanto ry:n järjestämiin tilaisuuksiin, joissa on käsitelty ikääntyneiden kaltoinkohtelua, petosrikollisuutta ja etenkin nettipetosrikollisuutta sekä valepoliisi-ilmiötä ja sen torjuntaa.

Ikääntyneisiin kohdistuvan rikollisuuden ehkäisy on ollut viime vuosina Rikoksantorjuntaneuvoston toiminnassa yhtenä painopisteenä ja neuvosto on muun muassa julkaissut Turvaohjeita senioreille -oppaan. Ikääntyneelle väestölle tarkoitetuissa turvaohjeissa konkreettisesti neuvotaan, miten toimien voi itse vähentää rikoksen uhriksi joutumisen riskiä. Lisäksi kerrotaan, mitä tehdä, jos kaikesta huolimatta joutuu rikoksen uhriksi. Oppaan 3. painos on päivitetty syksyllä 2017 ja siihen on lisätty neuvoja erityisesti petosrikoksilta suojautumiseksi.

Vuoden 2016 kansallisen rikoksantorjuntakilpailun teemana oli ikääntyviin kohdistuvien rikosten ehkäisy. Kilpailussa etsittiin hankkeita, joilla pyritään estämään tai vähentämään ikääntyneisiin kohdistuvaa henkistä ja fyysistä väkivaltaa ja taloudellista hyväksikäyttöä sekä parantamaan ikääntyneiden turvallisuudentunnetta. Kilpailun voittajaksi valittiin Suvanto-linja, joka tarjoaa valtakunnallisesti auttavaa puhelinpalvelua hyväksikäyttöä, väkivaltaa, kaltoinkohtelua tai näiden uhkaa kokeneille ikäihmisille ja heidän läheisilleen.

Rikoksantorjuntaneuvoston asettama petostyöryhmä selvittää petosrikosten tilannetta ja keinoja niiden ehkäisyyn vuoden 2017 aikana. Selvitystyön painopisteinä ovat myyntipetokset, identiteettivarkaudet ja ikääntyneisiin kohdistuvat petokset.

4 Ikääntyneiden turvallisuus 2017 ja sen keskeiset kehittämiskohteet

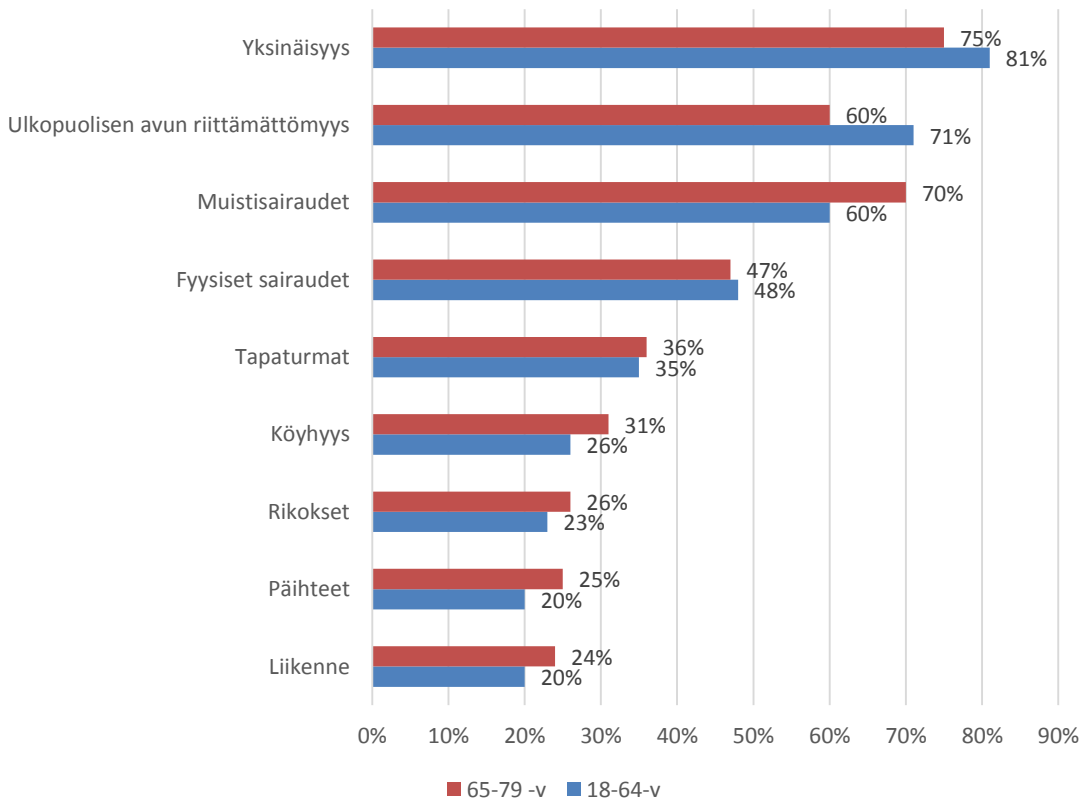
Tämän luvun tavoitteena on antaa nykytilan kuvaus ikääntyneiden turvallisuustilanteesta Suomessa viimeaikaisten tutkimusten ja tilastojen valossa. Tarkastelun kohteena ovat ikääntyneisiin kohdistuvat turvallisuushaasteet ja niissä tapahtuneet viimeaikaiset muutokset keskittyen erityisesti sisäisen turvallisuuden määritelmän mukaisesti rikollisuudesta, häiriöistä tai onnettomuuksista johtuvan pelon tai turvattomuuden tarkasteluun. Ikääntyneen turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat myös asiat, jotka ovat perinteisen viranomaistoiminnan ulkopuolella, kuten toimintakyky, sosiaaliset suhteet ja yksinäisyyden tunne.

Ihmisten turvattomuuden tunne saattaa lisääntyä iän myötä siitä huolimatta, että ikääntyneen riski joutua esimerkiksi rikoksen kohteeksi on varsin pieni. Aiemmin hyvä turvallisuus voitiin nähdä uhkien poissaolona. Nykyisin myös se, miten koemme eri ilmiöt, on osa turvallisuutta. Mitattava objektiivinen turvallisuus ja kokemukseen perustuva subjektiivinen turvallisuus eivät välttämättä kehity samansuuntaisesti. Ikääntyvä ihminen voi kokea turvattomuutta johtuen vaihtuvasta ja vieraasta hoitohenkilökunnasta, palvelujärjestelmien monimutkaisuudesta ja terveydenhoitopalveluiden heikosta saatavuudesta ja saavutettavuudesta. Omaan terveyteen liittyvät ongelmat, kuten muistin heikentyminen sekä pelko joutua muiden avusta riippuvaiseksi tai laitoshoitoon saattavat myös osaltaan aiheuttaa turvattomuutta.²² Turvallisuuden tunteeseen myötävaikuttavat muun muassa oman elämän hallinnan kokemus, merkityksellinen tekeminen, vaikutusmahdollisuudet ja yhteisöllisyyden kokemukset.

Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa 2016 tutkimuksen mukaan vanhusten suurimpina turvattomuustekijöinä nähtiin yksinäisyys (80 %), ulkopuolisen avun riittämättömyys (68 %) sekä muistisairaudet (62 %). Avovastauksissa mainittiin erityisesti huijaukset, petokset ja hyväksikäyttö, mitkä kuuluvat taulukossa mainittuihin rikoksiin sekä läheisten välinpitämättömyys yhdistettynä huonoihin vanhusten palveluihin, minkä seurauksena vanhuksat kärsivät heikkolaatuisesta ravinnosta, väärästä lääkityksestä sekä peloista. Iäkkäiden itsensä kokemat turvattomuustekijät ovat samansuuntaisia heitä nuorempien vastaajien kanssa. Tosin iäkkäät (65–79 -vuotiaat) nimesivät muistisairaudet suuremmaksi uhkaksi kuin ulkopuolisen avun riittämättömyyden. Lisäksi he arvelivat 18–64-vuotiaita useammin päihteiden, liikenteen, rikosten, köyhyyden, tapaturmien ja muistisairauksien uhkaavan vanhusten turvallisuutta.

²² Turvallisuutta harvassa? Tilanneraportti turvallisuudesta harvaan asutuilla alueilla. Sisäministeriön julkaisu 6/2014.

Vanhusten suurimmat turvattomuustekijät (%)

Lähde: Kekki Tuula & Mankkinen Teija: Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa 2016

Yksinäisyys ilmenee erilaisina subjektiivisina tunteina kuten suruna, ikävänä, ahdistuksena sekä kokemuksena arvottomuudesta tai juurettomuudesta. Sillä on myös fyysisiä seurauksia. Yksinäiset ajatukset voivat tehdä arjesta selviytymisestä vaikeaa. Ikääntyvien yksinäisyyttä on usein selitetty iän myötä tapahtuvana sosiaalisen verkoston pienenemisenä ja kontaktien määrän vähenemisenä. Iäkkäät korostavat tutkimuksissa enemmän vuorovaikutussuhteidensa läheisyyttä, kuin sosiaalisen verkoston kokoa. Tutkimuksissa painottuvat merkityksellisten ihmissuhteiden menetykset sekä vaikeus solmia uusia suhteita. Yksinäisyyttä saattaa aiheuttaa myös kokemus siitä, että läheiset eivät arvosta ikääntynyttä ihmisenä. Myös muutokset terveydentilassa voivat vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä ja aiheuttaa siten yksinäisyyden kokemuksia.

Kotona asuvilla iäkkäillä koetut ympäristön esteet lisäävät yksinäisyyden kokemusta. Ympäristön haasteellisuus heikentää ikääntyneiden autonomian tunnetta, eli tunnetta siitä, että henkilö pystyy itse päättämään milloin ja mihin hän haluaa mennä. Tämä voi johtaa elinpiirin pienenemiseen ja yksinäisyyden tunteen lisääntymiseen. Laitoshoidossa olevien ikääntyneiden yksinäisyys ilmenee mm. luopumisena jokapäiväiseen elämään kuuluvista perusasioista, tutusta kodista, elämäntavoista, vapaudesta, ihmissuhteista ja jopa itsemääräämisoikeudesta. Iäkkäät pitävät laitospäristöä vieraana ja heidän tarpeeseensa saada läheisyyttä sekä fyysistä kosketusta ei vastata.²³

Ulkopuolisen avun saaminen vaikuttaisi THL:n Vanhuspalvelujen tila 2016 -tutkimuksen mukaan helpottuneen. Ikääntyneiden laitoshoidon vähentymisen myötä kotihoidon palveluja on kehitetty ja

²³ Kuikka Anu 2015: Kuinka paljon Suomessa on yksinäisiä vanhuksia? Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry

kotihoidon riittävyys on parantunut. Vuonna 2016 kotihoitoa sai esimerkiksi neljästi päivässä jo 63 prosentissa kunnista verrattuna kahden vuoden takaiseen 47 prosenttiin. Myös yöaikaan ja viikonloppuisin kotihoitoa sai aiempaa useammassa kunnassa. Jo tietoa siitä, että kotihoidon työntekijä on tavoitettavissa vaikkapa yöaikaan, voi lisätä olennaisesti kotihoidon asiakkaan turvallisuuden tunnetta. Kotihoidon henkilöstömäärät eivät ole kuitenkaan kehittyneet asiakasmäärän kanssa samassa tahdissa. Erityisen selvästi tämä näkyy Uudellamaalla, missä kotihoidon asiakasmäärä on kasvanut voimakkaasti, mutta henkilöstön kokonaismäärää ei ole lisätty. Vaikka kotihoito järjestyy nopeallakin aikataululla, kodin muutostöitä, muutto palveluasuntoon ja pääsyä perhehoitoon voi edelleen joutua odottamaan yli kolme kuukautta.²⁴

THL:n vuosina 2012–16 toteuttaman STEP-hankkeessa (Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuteen liittyvät käytännöt ja pelastuslaki) toteutetun kyselytutkimuksen tulosten perusteella merkittävimmät kehityshaasteet olisivat edelleen kotihoidon turvallisuuden ohjeistuksessa sekä laitoshoidon, asumispalveluiden ja kotihoidon henkilöstön mitoituksessa. Resursseja ei pidetä riittävänä turvallisuuden varmistamiseen. Tämä korostui erityisesti iäkkäille annetuissa palveluissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön, työsuojelulain, pelastuslain ja valmiuslain edellyttämää osaamista opetetaan vaihtelevassa määrin sosiaalihuollon ammattitutkintoon johtavassa peruskoulutuksessa. Työnantajan tulee järjestää uusille työntekijöille koulutusta, jossa annetaan tietoa organisaation turvallisuuskulttuurista ja tärkeimmistä turvallisuuteen liittyvistä seikoista.²⁵ Pelastuslain 42§:n ilmoitusvelvollisuudesta vuonna 2015 tiesi 72 % vastaajista (v. 2015 60 % vastaajista). Tulosten mukaan turvallisuuden varmistaminen ei toteudu kaikilta osin tasapuolisesti, vaan siinä on eroja yksityisen ja julkisen sektorin välillä, palvelutyypeittäin ja eri asiakasryhmien välillä. Julkisen sektorin toimipaikoissa osa tunnusluvuista on heikompia kuin yksityisellä sektorilla. Kotihoidossa turvallisuustoimenpiteet ovat alemmalla tasolla kuin muissa palveluissa.

lääkäiden tapaturmista yleisimpiä ovat kaatumiset tai matalalta putoamiset, joita on noin 80 % tapaturmista. Kaatuminen on myös tavallisin tapaturmaisen kuoleman syy yli 65-vuotiailla. Ikä on yksi keskeisimpiä kaatumisille altistavista tekijöistä. Yli 65-vuotiaille suomalaisille sattuu 100 000 kaatumistapaturmaa vuosittain, joista valtaosa tapahtuu kotona sisällä tai kotipihassa. Lähes 25 000 kaatumistapaturmaa vaatii sairaalahoitoa ja kaatumistapaturmista aiheutuu noin 1400 kuolemantapausta vuosittain tässä ikäryhmässä.²⁶ lääkäiden kaatumisten taustalla on useita syitä. Syyt voidaan jakaa henkilöön itseensä liittyviin ja ympäristöön liittyviin syihin. Iäkkäillä henkilöillä syyt liittyvät yleensä henkilöön itseensä. Näitä ovat esimerkiksi aiempi kaatuminen, liikkumiseen liittyvät vaikeudet, sairaudet ja heikentynyt näkö.²⁷

Ikääntyneiden asuntojen paloturvallisuudessa on usein kehitettävää, eikä ikääntynyt itse välttämättä huomaa näitä puutteita tai pysty toimimaan niiden poistamiseksi. Esimerkiksi katossa olevan palovarointimen pariston vaihtaminen voi olla ikääntyneelle vaikeaa. Palokuolemat ovat vähentyneet Suomessa viime vuosina, mutta kuolleista yhä suurempi osa on ikääntyneitä henkilöitä. Vuonna 2012 oli 65

²⁴ Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos: Vanhuspalvelujen tila 2016 (<https://www.slideshare.net/THLfi/vanhuspalvelujen-tila-2016>)

²⁵ Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos. Saarsalmi Olli & Koivula Riitta toim. 2017: Näkökulmia sosiaalihuollon palvelujen turvallisuuteen

²⁶ Terveyden ja hyvinvoinnin Laitos: <https://www.thl.fi/fi/web/tapaturmat/iakkaat>

²⁷ Turvallinen elämä ikääntyneille- toimintaohjelma ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisuja 19/2011.

vuotta täyttäneiden tai sitä vanhempien osuus palokuolemista 30 %, mutta vuonna 2013 osuus oli jo 41 %.

28

Kansallisen rikosuhritutkimuksen viitekehyyksessä eläkeikäisten turvallisuus näyttöä erittäin myönteisessä valossa. Kansallinen rikosuhritutkimus osoittaa, että 65–74-vuotiaat kokevat olennaisesti vähemmän väkivaltaa ja uhkailua kuin nuoremmat ikäryhmät. Tällä ikäryhmällä väkivallan pelkokin on verraten matalalla tasolla. Yli 75-vuotiaiden turvallisuutta ei ole uhritutkimuksissa selvitetty. Ikääntyneiden joukossa, toisin kuin esimerkiksi nuorimmassa ikäryhmässä, väkivalta- ja uhkailukokemukset tapahtuvat pääosin kotona. Vuoden 2015 kyselyssä 65–74-vuotiaista väkivaltaa tai uhkailua kokeneista noin kolmasosa ilmoitti ainakin yhden tilanteen tapahtuneen omassa kodissaan, kun taas kadulla tai muussa julkisessa tilassa tapahtuvat tilanteet olivat harvinaisempia kuin nuoremmassa ikäryhmässä. Vanhuksiin kohdistuvissa teoissa tekijänä saattoi olla niin puoliso, muu tuttu, puolittutu kuin tuntematonkin – eri tekijäryhmien yleisyydessä ei havaittu eroja.

Yksi merkittävimmistä muutoksista iäkkäiden turvallisuustilanteessa viime aikoina on iäkkäisiin kohdistuvat petokset, jotka ovat kasvaneet huomattavasti. Petosrikokset ovat Suomessa niitä harvoja rikostyyppisiä, jotka ovat yleistyneet samalla kun rikollisuuden kokonaistaso on laskenut. Tapauksissa, jossa ilmoitetun petosrikoksen asianomistaja on yli 65-vuotias, on niin ikään ollut voimakasta kasvua viime vuosien aikana. Poliisille ilmoitettiin vuonna 2010 yhteensä noin 1000 petosta, joissa asianomistaja oli yli 65-vuotias. Vuonna 2016 vastaavien ilmoitusten määrä oli noin 3600 ja kasvu on ollut tällä välillä melko tasaista. Osittain ikääntyneisiin asianomistajiin kohdistuvien rikosten määrää selittää väestön ikääntyminen, sillä yli 65-vuotiaita suomalaisia on yhä enemmän. Rikosnimikkeistä yleisimpiä ovat maksuvälinepetos, petos, lievä petos ja lievä maksuvälinepetos. Identiteettivarkauksia on tilastoitu omana rikostyyppinänsä vasta vähän aikaa, mutta identiteettivarkauksiin liittyvät epäilyt vaikuttavat myös olevan kasvussa sekä ikääntyneiden asianomistajien kohdalla että yleisesti. Ikäihmisiin kohdistuvissa petoksissa rikosvahingot ovat monesti suuria ja menetettyjä rahoja on yleensä vaikea saada takaisin. Uhreille koituu tapauksista monenlaista sosiaalista haittaa, kuten pelkoja ja turvattomuuden tunnetta.²⁹

Iäkkäiden varallisuus on lisääntynyt yhteiskunnan yleisen varallisuuden lisääntymisen myötä. Kun muun muassa pankkien, autojen ja muun omaisuuden suojaustaso on parantunut, on ikääntyneistä ja heidän omaisuudestaan tullut suhteessa helpompia rikoksen kohteita. Ikääntyneiden taloudellinen hyväksikäyttö on tyyppillisesti ns. piilorikollisuutta, sillä rikollinen on usein uhrin lähipiiriin kuuluva henkilö, eivätkä väärinkäytökset päädy viranomaisten tietoon. Tekijän ollessa iäkkään henkilön lähipiiriin kuuluva, riippuvuus tekijästä ja häpeä estävät tapausten esille tulon. Usein ikääntynyt ei itse ymmärrä tilanteen kehittymistä tai kykene estämään sitä. Esimerkiksi verkkopankkitunnuksien käyttö sähköisen tunnistamisen välineenä voi olla riski väärinkäytöksille, jos henkilö ei täysin ymmärrä niiden käyttötarkoitusta.³⁰

Poliisihallituksen mukaan myös valepoliisirikoksista on syntynyt Suomeen vakava ongelma. Kuluvaan vuoteen aikana poliisina esiintymisestä eli virkavallan anastuksista, niihin liittyvistä petosrikoksista ja niiden yrityksistä on kirjattu jo lähes 800 rikosilmoitusta. Valepoliisi-ilmiössä poliisiksi tekeytyvät rikolliset käyttävät hyväkseen suomalaisten luottamusta virkavaltaan. Valepoliisit kalastelevat erityisesti ikäihmisten

²⁸ Hietanen Anne & Fröjdö Monika: Hemma Bäst - Kotona paras. Tähtäimessä ikääntyneiden ihmisten turvallinen kotona asuminen. Yrkeshögskolan Novia, Publikation och produktion, serie R: Rapport, 6/2016

²⁹ Tanttari Sonja 2017: Ikääntyneisiin kohdistuu yhä enemmän petosrikoksia. Rikosentorjuntaneuvosto, Haaste-lehti 2/2017.

³⁰ Suvanto ry: Ikääntyneeseen henkilöön kohdistuvan taloudellisen hyväksikäytön tunnistaminen ja torjunta. Opas rahalaitoksille ja maistraateille.

pankkikortti- ja verkkopankkitunnuksia. Valepoliisirikosten rikosvahingot ovat yli 500 000 euroa. Ilmiö on tekotavaltaan muuttuva ja kaikenlainen huijaaminen poliisien, pankkien henkilökunnan ja muiden luottamusta herättävien tahojen nimissä on lisääntynyt. Soitettujen puheluiden lisäksi huijarit ovat pyrkineet pääsemään iäkkäiden henkilöiden asuntoihin "tarkastamaan" näiden arvo-omaisuutta, käteistä rahaa ja aseita.³¹

5 Toimenpiteet ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi

Yllä on kuvattu ikääntyneiden keskeisiä turvallisuushaasteita Suomessa. Seuraavaksi esitetään toimenpiteet näihin vastaamiseksi ja ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi.

Ikääntyneiden turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen ylläpitäminen edellyttävät tiivistä viranomaisten ja järjestöjen välistä yhteistyötä mutta tärkeää on myös, että ikääntyneet itse samoin kuin heidän läheisensä ovat mukana luomassa ja suunnittelemassa ikääntyneille turvallisempaa yhteiskuntaa.

Kansalaisturvallisuuden tila 2017 tutkimuksen mukaan suomalaisten turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat vahvasti viranomaisilta saatavan avun lisäksi oma kompetenssi huolehtia itsestään sekä lähipiiri ja ystävät. Jokainen meistä voi merkittävästi edistää omaa ja lähipiirinsä turvallisuutta.

On kuitenkin joitain erityistä tukea tarvitsevia ryhmiä, joiden turvallisuudesta viranomaisilla on suurempi vastuu. Valtionhallinnon resurssien rajallisuudesta ja ikääntyneiden määrän jatkuvasta noususta johtuen ohjelman toimenpiteet kohdennetaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseen. Tällä tarkoitetaan ihmisiä, jotka eivät jostain syystä pääse palvelujen piiriin tai joiden turvallisuudessa on puutteita, joita he eivät itse kykene poistamaan esimerkiksi sairauden takia. Heikoimmassa asemassa ovat usein pienituloiset ilman omaisten ja läheisten apua olevat iäkkäät vanhukset.³²

Ikääntyneiden turvallisuuden parantamiseksi toteutetaan seuraavat toimenpiteet:

Toimenpide 1

Ehkäistään iäkkäiden kaatumisia levittämällä kuntiin näyttöön perustuvaa tietoa ja hyviä toimintamalleja, joita on tuotettu muun muassa UKK-instituutin Kaatumisseula-hankkeessa sekä Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen IKINÄ -iäkkäiden kaatumisten ehkäisyn toimintamallissa.

Ikäihmisten kaatumistapaturmat ovat merkittävä kansanterveyden ongelma. Haaste suurenee iäkkäiden lukumäärän kasvaessa lähivuosina. Suomessa kuolee vuosittain noin 1400 ikäihmistä kaatumisen seurauksena, noin 7500 saa lonkkamurtuman ja kymmenet tuhannet muut eriasteisia hoitoa vaativia vammoja. Kaatuminen, vaikkei aiheuttaisikaan mitään vakavaa seuraamusta, voi lisätä kaatumispelkoa.

Tavoite: Kaatumisen aiheuttamien lonkkamurtumien määrä ja kaatumisen seurauksena kuolleiden määrä on vähentynyt ohjelmakauden aikana neljänneksellä suhteutettuna ikääntyneiden ikäryhmän kokoon.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa. Tavoitteen saavuttamista arvioidaan ohjelmakauden päättyessä.

³¹ Poliisihallituksen tiedote 27.10.2017: Valepoliisirikoksista tullut vakava ongelma

³² Mäkitalo Raili 2016: Suomesta ikäihmisten mallimaa. KAKS Kunnallissalan kehittämissäätö, Polemia-sarjan julkaisu nro 105

Vastuutahot: sosiaali- ja terveysministeriö, UKK-instituutti, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, järjestöt, Kuntaliitto

Rahoitus: Toimintamallien levittäminen virkatyönä tulos- ja informaatio-ohjauksen keinoin.

Toimenpide 2

Laaditaan selvitys ikääntyneiden palvelujärjestelmän esteistä niin viranomaisten väliselle kuin viranomaisten ja yksityisten palveluntuottajien sekä järjestöjen väliselle yhteistyölle (ml. lainsäädäntö, asenteet, tiedonkulku jne.) ikääntyneiden kokonaisvaltaisen turvallisuuden parantamiseksi. Selvityksessä kiinnitetään erityistä huomiota ikääntyneiden kaltoinkohtelun ja ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten paljastumiseen sekä näiden osalta tehtyihin jatkotoimiin. Lisäksi hyödynnetään muiden käynnissä olevien tiedonvaihdon parantamiseen liittyvien hankkeiden tulokset sekä huomioidaan ikääntyneet kokemusasiantuntijoina.

Viranomaistoiminta on sektoroitunutta hallinnon kaikilla tasoilla ja tämä vaikuttaa palvelujen tuottamiseen. Asioiden kokonaisvaltaisen tarkastelu jää usein puutteelliseksi. Lisäksi muun muassa lainsäädännön todelliset tai oletetut esteet, tietojärjestelmien yhteensopimattomuus ja tiedonpuute saattavat vaikeuttaa niin viranomaisten välistä kuin järjestöjen tai yksityisten palveluntuottajien kanssa tehtävää yhteistyötä ikääntyneen turvallisuuden varmistamiseksi.

Tavoite: Selvityksen myötä on muodostunut kattava käsitys palvelujärjestelmän esteistä ikääntyneiden kokonaisvaltaisen turvallisuudelle. Toteutetaan tarvittavat muutokset.

Aikataulu: Selvitys toteutettu 09/2018. Jatkotoimenpiteet toteutetaan ohjelmakauden aikana.

Vastuutahot: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, sosiaali- ja terveysministeriö, sisäministeriö, Kuntaliitto, Vanhustyön Keskusliitto ja muut järjestöt

Rahoitus: sisäministeriö

Toimenpide 3

Parannetaan viranomaisten välistä tiedonvaihtoa kouluttamalla erityisesti sosiaali- ja terveysviranomaisia pelastuslain 42§:n ja vanhuspävelulain 25§:n ilmoitusvelvollisuudesta. Toistetaan THL:n STEP-hankkeessa tehty kysely pelastuslain ilmoitusvelvollisuuden tunnettuudesta ja toteutetaan kysely vanhuspävelulain ilmoitusvelvollisuuden tunnettuudesta.

Viranomaisten yhteistyön tärkeys paloturvallisuuden lisääjänä on noussut esiin useissa Onnettomuustutkintakeskuksen tulipaloja koskevissa tutkimuksissa. Pelastuslain 42 §:ssä on vuodesta 2011 lähtien ollut viranomaisten yhteistyövelvoite ja ilmoitusmenettely, kun viranomaiset huomaavat rakennuksessa tai asunnossa ilmeisen palonvaaran. Yhteistyö- ja ilmoitusvelvoitteita ei Onnettomuustutkintakeskuksen ja THL:n vuonna 2016 julkaisemassa STEP-tutkimuksen (Sosiaali- ja terveydenhuollon paloturvallisuuskäytännöt) mukaan hyödynnetä riittävästi. STEP -tutkimukseen vastaajista (jotka edustivat sekä julkista että yksityistä sektoria ja tarjosivat laitoshoidoa, asumispalveluja, kotiin annettavia palveluja tai näiden yhdistelmiä) 72 % oli tietoinen pelastuslain sisältämästä ilmoitusvelvollisuudesta.

Tavoite: 100 % vuonna 2020 toistettavan STEP-kyselyn vastaajista tietää pelastuslain 42 §:n ilmoitusvelvollisuudesta. Kyselyn avulla saadaan selville myös vanhuspävelulain 25 §:n ilmoitusvelvollisuuden tunnettuus, josta ei ole aiempaa vertailutietoa.

Aikataulu: Koulutukset toteutetaan vuosien 2018–19 aikana ja kysely vuonna 2020

Vastuutahot: Pelastuslaitokset (koulutus), sisäministeriö (pelastustoimen ohjaus), sosiaali- ja terveysministeriö (sosiaali- ja terveystoimen ohjaus) ja Kuntaliitto (informaation levittäminen).
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (kysely).

Rahoitus: Palosuojelurahasto on rahoittanut vuosina 2012–2016 toteutettua STEP-hanketta. Selvitetään mahdollisuutta uudistaa rahoitus, jolla toteutettaisiin uudestaan hankkeessa toteutettu kysely tulosten seuraamiseksi.

Toimenpide 4

Lisätään kotihoidon paloturvallisuuskoulutusta ja edistetään paloturvallisuuden vastuuhenkilöiden nimeämistä kotihoidossa.

Paloturvallisuuden parantamiseen liittyvä koulutus ei THL:n STEP-tutkimuksen mukaan tavoita vielä kaikkia sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioita. Erityisesti kotihoidon yksiköissä turvallisuustietoisuudessa ja -kulttuurissa on kehitettävää. Tutkimuksen tulosten perusteella osa toimipaikoista ei ole järjestänyt henkilöstölleen lainkaan paloturvallisuuteen liittyvää koulutusta. Vaikka paloturvallisuus on vain osa sosiaali- ja terveystoimen turvallisuutta, sen koulutusta ja kehitystä pitää jatkaa määrätietoisesti. Koulutuksen järjestämiselle ja sen säännölliselle toistolle on tilaus. Paloturvallisuutta parantavia toimenpiteitä pitää kotiin annettavissa palveluissa sen vuoksi edelleen kehittää ja sitä varten pitää nimetä vastuuhenkilöt.

Tavoite: Yli 60 prosentilla kotihoidon palveluntarjoajista on nimetty paloturvallisuuden vastuuhenkilö ja tehty toimintasuunnitelma paloturvallisuuden parantamiseksi (v. 2015 45 % oli nimetty paloturvallisuuden vastuuhenkilö, paloturvallisuuden toimintasuunnitelma 46 %).

Aikataulu: Ohjelmakauden loppuun mennessä

Vastuutahot: Sosiaali- ja terveysministeriö (Kotihoidon ohjaus ja laatusuosituksot), Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (laatusuosituksot), sisäministeriö (pelastustoimen ohjaus), pelastuslaitokset (koulutuksen tuki).

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 5

Edistetään asumisen turvallisuutta parantavan turvallisuustekniikan käyttöä niin ikääntyneiden kodeissa kuin palvelutaloissa ja laitoksissa levittämällä niistä tietoa ikääntyneille, heidän omaisilleen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisille ja yksityisille palveluntarjoajille. Huomioidaan niin paloturvallisuutta parantavan tekniikan, kuten liesivahdit ja automaattiset sammutusjärjestelmät edistäminen, kuin laajemmin turvallisuutta ja iäkkäiden toimintakykyä parantavan tekniikan edistäminen. Tutkitaan mahdollisuutta rahoittaa kuntien turvallisuustekniikkahankintoja sosiaalisilla investoinneilla (SIB).

Onnettomuustutkintakeskuksen mukaan sähköliesien käyttö on yleisin asuntopalojen aiheuttaja Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa paloturvallisuuden taloudellisuutta käsittelevässä työryhmässä on myös tunnustettu erityisesti vanhusten ruoanvalmistuksen merkitys tulipalojen aiheuttajana. Turvallisuutta tukevien laitteiden ja teknologioiden kasvavaa käyttöä hankaloittavat korkeat kustannukset ja tiedonpuute. Kunnissa ei välttämättä ole taloudellisia

resursseja ottaa kokeilussa ollutta välinettä käyttöön, koska sen hankintakustannukset ovat suuret ja on vaikeaa nähdä tekniset apuvälineet investointina kuluerän sijasta.

Tavoite: Ohjelmakauden loppuun mennessä on olemassa valtakunnallinen järjestelmä turvatekniikan käyttöönoton edistämiseksi.

Aikataulu: Rahoitusmahdollisuudet selvitetty 06/2018.

Vastuutahot: sisäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Kuntaliitto, järjestöt.

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 6

Kootaan säännöllisin väliajoin tilastoraportti ikääntyneiden turvallisuustilanteesta hyödyntäen pääasiassa jo olemassa olevia tutkimuksia sekä tilastoja (kuten kuntakysely, THL tapaturmatilastot, poliisin rikostilastot). Seurataan ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten, väkivallan, onnettomuuksien ja tapaturmien määrän kehitystä ja hyödynnetään tuloksia ikääntyneiden turvallisuuden kehittämisessä.

Ikääntyneiden arjen turvallisuutta ja koettua turvallisuutta ei tällä hetkellä tarkastella kokonaisuutena, eikä siihen liittyvää tietoa koota ja seurata systemaattisesti.

Tavoite: Tuottaa säännöllisesti tietoa ikääntyneiden turvallisuuden kehittymisestä päätöksenteon tueksi.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa. Ensimmäinen tilastoraportti 01/2019.

Vastuutahot: sisäministeriö, Rikosentorjuntaneuvosto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 7

Selvitetään, missä laajuudessa ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset on tutkittu ja tuomittu törkeänä tekemuotona uhrin avuttoman tilan vuoksi. Lisäksi selvitetään, estääkö törkeän tekemuodon ankaramman rangaistuksen uhka ikääntyneisiin kohdistuvia rikoksia. Sovitaan tarvittavista jatkotoimista selvityksen valmistuttua.

Ikääntyneisiin kohdistuneiden, poliisin tietoon tulleiden rikosten määrä on kasvanut merkittävästi viime vuosina. Väestön ikääntyessä edelleen määrän arvioidaan jatkavan kasvuaan entisestään. Tämän vuoksi on tärkeää, että rikosprosessi ja rikosoikeus suojaavat ikääntyntä väestönosaa tarkoituksenmukaisella tavalla.

Tavoite: Ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten tutkinta on tehokasta ja rangaistusjärjestelmä ennaltaehkäisee osaltaan ikääntyneisiin kohdistuvaa rikollisuutta tehokkaasti.

Aikataulu: Selvitys valmis 06/2019

Vastuutahot: Poliisiammattikorkeakoulu (selvitys), sisäministeriö (poliisin ohjaus), oikeusministeriö (rikosoikeus)

Rahoitus: sisäministeriö

Toimenpide 8

Lisätään ikääntyneille suunnattua valistusta internetiin liittyvistä riskeistä kuten identiteettivarkauksista, nettihuijauksista sekä tietoverkkorikollisuudesta ja sen alati uusiutuvista muodoista. Ikääntyneiden kanssa toimiville järjestöille ja muille toimijoille laaditaan valistusmateriaalia ja ohjeistusta, minkä avulla he voivat toteuttaa ikääntyneille suunnatun valistustilaisuuden rikoksilta suojautumisesta. Poliisi osallistuu ennalta estävän toimintansa kautta tilaisuuksien järjestämiseen.

Internet ja sähköposti ovat avanneet mahdollisuuden tavoittaa suuria ihmismääriä helposti ja lähes olemattomin kustannuksin. Huijausyritysten takana on usein kansainvälinen järjestäytyneet rikollisuus. Sähköpostitse lähetetään edelleen perinteisiä ns. nigerialaiskirjeitä, joissa yritetään huijata rahaa erilaisilla peitetarinoilla. Pankkien verkkotunnuksia kalastelevat viestit ovat osa ns. phishing-ilmiötä, jossa sähköpostiviesteillä tiedustellaan ja kerätään erilaisia taloudellisiin asioihin liittyviä tietoja kuten luottokorttitietoja, tilitietoja sekä verkkopankkitunnuksia.

Tavoite: Jokaisen poliisilaitoksen alueella järjestetään vuosittain vähintään yksi tilaisuus ikääntyneille yhteistyössä järjestöjen ja/tai kuntien kanssa.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa

Vastuutahot: Järjestöt (tilaisuuksien järjestäminen), poliisilaitokset (tilaisuuksien järjestäminen), kunnat (tilaisuuksien järjestäminen), Rikosentorjuntaneuvosto (materiaalituotanto)

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 9

Levitetään tietoa, valistusta sekä ohjeistusta ikääntyneille ja heidän omaisilleen ikääntyneisiin kohdistuvien petosten ja huijausten (ml. tilausansat ja valepoliisit) ennaltaehkäisemiseksi.

Petosrikosten määrä on 2010-luvulla ollut Suomessa kasvussa. Petosten kohteeksi joutuu usein ikäihmisiä ja iäkkäiden asianomistajien määrä on lisääntynyt viime vuosina. Ikäihmisiin kohdistuvissa petoksissa rikosvahingot ovat monesti suuria ja menetettyjä rahoja on yleensä vaikea saada takaisin. Uhreille koituu tapauksista monenlaista sosiaalista haittaa, kuten pelkoja ja turvattomuuden tunnetta.

Tavoite: Petosrikosten määrä, joissa asianomistaja on yli 65-vuotias on laskenut neljänneksellä suhteutettuna ikääntyneiden ikäryhmän kokoon

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa

Vastuutahot: Vanhustyön Keskusliitto, muut järjestöt, poliisi, Rikosentorjuntaneuvosto

Rahoitus: Tehdään osana vakituista toimintaa

Toimenpide 10

Kehitetään viranomaisten ja pankkien yhteistyötä ikääntyneisiin kohdistuvan taloudellisen hyväksikäytön havaitsemiseksi ja ehkäisemiseksi. Seurataan TIKKA-hankkeessa tuotetun *Tunnista taloudellinen hyväksikäyttö -oppaan* käyttöönoton laajuutta ja vaikutuksia.

Väestön yleisen varallisuustason noustessa myös varakkaiden ikääntyneiden määrä kasvaa. Ikääntymiseen usein liittyvät sairaudet, riippuvaisuus toisten avusta sekä palveluiden

teknologisoituminen lisäävät riskiä joutua taloudellisen hyväksikäytön kohteeksi. Vuonna 2016 poliisin tietoon tuli yli 16 000 ikääntyneisiin kohdistuvaa tutkintaan johtanutta omaisuusrikosta. Merkittävä osa kaikista ikääntyneisiin kohdistuvista omaisuusrikoksista jää piilorikollisuudeksi. Pankkitoimihenkilöt ja maistraatin henkilökunta ovat avainasemassa tilanteiden tunnistamisessa ja puuttumisessa.

Tavoite: Viranomaisilla ja pankkialalla on valtakunnallisesti yhteiset ohjeet ja menettelytavat ikääntyneisiin kohdistuvan taloudellisen hyväksikäytön torjumiseksi.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa

Vastuutahot: sisäministeriö (viranomaisten ja elinkeinoelämän turvallisuusyhteistyön koordinaatio), Finanssiala ry, Suvanto ry

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

Toimenpide 11

Tuetaan ja levitetään ikääntyneiden syrjäytymistä ennalta estäviä ja siihen puuttuvia toimintamalleja kuten etsivää/löytävää vanhustyötä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien ikääntyneiden tunnistamiseksi ja auttamiseksi.

Suomessa on kasvamassa niiden yksinäisten ikääntyneiden määrä, jotka ovat palvelujen ulkopuolella, jotka kärsivät erilaisista vaivoista tai terveysongelmista ja joilla ei ole mielekästä tekemistä. Apua ei aina osata hakea, eikä tiedetä mistä sitä saa. Siksi ongelmat ovat syventyneet ja kasautuneet. Hoito ja hoiva eivät myöskään yksin riitä hyvän arjen eväiksi, ja julkisen sektorin resurssit tehdä ennaltaehkäisevää työtä ovat rajalliset. Järjestöjen ja seurakuntien tekemän löytävän työn kaltaisilla toimintamalleilla tunnistetaan ja tavoitetaan tuen tarpeessa olevat ikääntyneet, ohjataan heitä tarvittaviin palveluihin ja tuodaan heidän arkeensa osallisuutta ja omatoimisuutta vahvistavia sisältöjä. Työn tarkoituksena on löytää ja vahvistaa vanhuksen omia voimavaroja, sekä tukea turvallista ja mielekästä kotona asumista.

Tavoite: Etsivän ja löytävän vanhustyön malleja on otettu käyttöön jokaisessa maakunnassa.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa

Vastuutahot: Järjestöt ja seurakunnat (etsivän ja löytävän vanhustyön tekeminen), maakunnat (edistäminen), sosiaali- ja terveysministeriö (ohjaus)

Rahoitus: Järjestötoiminnan eri rahoituskanavat toimintamallien toteuttamisen osalta, toimintamallien levittäminen ministeriöiden ja maakuntien osalta virkatyönä.

Toimenpide 12

Viedään ikääntyneiden turvallisuutta edistävät hyvät käytännöt ja mallit sekä ikääntyneiden turvallisuuden indikaattorit sisäisen turvallisuuden palveluväylään, jossa ne ovat kaikkien sisäisen turvallisuuden verkostoyhteistyöhön osallistuvien hyödynnettävissä.

Sisäisen turvallisuuden strategiassa on päätetty digitaaliseen palveluväylän perustamisesta sisäisen turvallisuuden poikkihallinnollisen yhteistyön edistämiseksi. Palveluväylän sisältö jäsentyy ilmiölähtöisesti. Ikääntyneiden turvallisuus on yksi strategiassa tärkeäksi tunnistettu ilmiö, jonka edistämiseen osallistuu useita toimijoita eri aloilta ja toiminnan tasoilta.

Tavoite: Tukea maakuntia ja kuntia sekä muita ikääntyneiden kanssa työskenteleviä tahoja jakamalla tietoa ja hyviä malleja päätöksenteon ja toimien tueksi sekä mahdollistaa yhteiskehittäminen verkostoyhteistyöalustan avulla.

Aikataulu: Jatkuvaa toimintaa. Palveluväylä avataan 05/2018.

Vastuutahot: sisäministeriö

Rahoitus: Tehdään virkatyönä

6 Ohjelman toimeenpano ja seuranta

Ikääntyneiden turvallisuusohjelman seurannan ja toimeenpanon varmistamiseksi nimetään ikääntyneiden turvallisuuden ohjausryhmä, joka seuraa ja koordinoi ohjelman toimeenpanoa. Toimeenpanosta raportoidaan sisäisen turvallisuuden sekä oikeudenhoidon ministeriryhmälle osana sisäisen turvallisuuden strategian seurantaa.

Ohjelma toimeenpannaan valtionhallinnossa osana eri hallinnonalojen toiminnan ja talouden suunnittelua sekä tulosohjausta. Muiden vastuutahojen osalta toimeenpano toteutetaan kumppanuusperusteisesti laajassa verkostoyhteistyössä. Ohjelman toimenpiteet otetaan huomioon paikallisissa ja alueellisissa turvallisuussuunnitelmissa.

Ohjelman toimeenpanoa arvioidaan ohjelmakauden päätteeksi tehtävässä loppuraportissa.